

İznik Müzesi'nden Erkek Başı

Yaşar ARLI

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Antalya
yasararli@akdeniz.edu.tr

Geliş Tarihi/Received:

15.09.2021

Kabul Tarihi/Accepted:

10.12.2021

Yayın Tarihi/Published:

30.12.2021

Öz

Sırasıyla durum, tanım ve değerlendirilmesi gerçekleştirilen erkek başındaki saç stili ve karakteristik özellikler, eserin imparator Claudius döneminden olabileceğini göstermiştir. Portre baştaki alın merkezinin hemen sağ kısmındaki çatal motifi, Iulius - Claudiuslar Hanedanlığı dönemine özgü üslup özelliklerindedir. Alın merkezinde ya da alın merkezinin hemen sağında veya solunda yer alan bu çatal motifi, Iulius - Claudiuslar Hanedanlığı'nın kurucu imparatoru Augustus portrelerinden başlayıp, hanedanlığın son imparatoru Nero'nun IV. tip portrelerine kadar süregelmiştir. İznik eserindeki bu üslup özelliğiyle beraber yüzdeki karakteristik özellikler de gerçekçi bir şekilde aktarılmıştır. Bu da eserin, hanedanlık içerisinde kesin bir döneme tarihlendirilmesine yardımcı olmuştur. Çünkü Iulius - Claudiuslar Hanedanlığı dönemi resmi ve özel portrelerinde Roma idealizmi söz konusuydu. Bu da portresi yapılan kişilerin karakteristik özelliklerinin güzelleştirilerek aktarılmasıydı. Yalnızca Claudius ve dönemi portrelerinde karakteristik özellikler gerçekçi bir şekilde verilmiştir. İrdelenen eserde de saç stiliyle birlikte karakteristik özelliklerin de gerçekçi aktarılması, erkek başının Claudius dönemine verilmesini mümkün kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İznik Müzesi, Erkek Başı, Iulius-Claudiuslar Hanedanlığı, Claudius Dönemi.

Male Head From Iznik Museum

Abstract

The hair style and characteristic features of the man's head, of which situation, description and evaluation have been executed respectively showed that the piece could be from the emperor Claudius period. The bifurcation motif on the right of the center of the portrait head is one of the stylistic features of the period of Iulius-Claudian Dynasty. This bifurcation motif in the center of the forehead or just to the right or left of the center of the forehead, has started by the portraits of Augustus, the founding emperor of the Claudian Dynasty, and continued until IVth type portraits of Nero, the last

emperor of the dynasty. Along with this stylistic feature in Iznik piece, the characteristic features on the face are also realistically depicted. This helped to date the piece to a definite period within the dynasty. Because there was Roman idealism in the official and private portraits of the Iulius-Claudian Dynasty. This was the beautifying description of the characteristic features of the people who were portrayed. Characteristic features are given realistically only in Claudius portraits and portraits of Claudius period. The realistic depiction of the characteristic features along with the hair style in the studied piece made it possible to date the man head to the Claudian period.

Keywords: Iznik Museum, Man Head, Iulius-Claudian Dynasty, Claudius Period.

1. GİRİŞ

Günümüze kadarki süreçte Anadolu'daki Roma İmparatorluk dönemi portre sanatıyla ilgili en kapsamlı çalışmalar 1966 ve 1979 yıllarında J. İnan ve E. A. Rosenbaum'un birlikte kaleme aldıkları iki önemli çalışmadır. Başyapıt niteliğindeki bu iki çalışmadan ilki İngilizce yazılmış olup, diğeri ise Almanca olarak yayımlanmıştır. Her iki çalışmanın da Türkçe başlığı "Asia Minor'daki Roma ve Erken Bizans Portre Heykelleri"dir. Bu iki çalışmadan sonra ise özellikle de dili açısından oldukça önemli olan üç eser yayımlanmıştır. R. Özgan, kaleme aldığı bu eserlerde Anadolu'dan ele geçen bazı heykeltıraşlık eserlerine yer vermiş olsa da çoğunluğu yurt dışı kökenli eserler oluşturmaktadır (2013a; 2013b; 2015). Eserin tarihlendirildiği hanedanlık ve dönem açısından da önemli olan ve bu hanedanlık süreci kapsamında tüm Anadolu'yu irdeleyen bir diğer çalışma ise S. Erkoç'un 2012 yılında tamamladığı doktora tezidir. Bu yayınlarda irdelenmeyen belki de bu yayınlardan sonra keşfedilen portre baş, ilk kez bilim dünyasıyla paylaşılmıştır. Bu yapılırken de buluntu yeri bilinmeyen ve İznik Müzesi'nde korunan erkek başının durum, tanım ve değerlendirilmesi gerçekleştirerek bir dönem önerisinde bulunulmuştur.

2. YÖNTEM

İznik Müzesi'nde korunan ve günümüze kadar irdelenmeyen erkek başı, ilk kez bilim dünyasına tanıtılmıştır. Uluslararası portre araştırmacılığı kriterlerine uygun olarak kaleme alınan erkek başı için gerçekleştirilen irdemeler ve yapılan karşılaştırmalar neticesinde dönem önerisi getirilmiştir. Öncelikle portre başın koruna gelen durumu belirtilerek sonrasında da tanımı gerçekleştirilmiştir. Eserdeki saç stili ve fizyonomik özelliklerin aktarılışı, yorumlanan eserin tarihlendirilmesine olanak vermektedir. Portre baştaki alın merkezinin hemen sağ kısmındaki kısa ve hacimli saç bukleleriyle şekillendirilen çatal motifleriyle birlikte fizyonomik özelliklerin de gerçekçi verildiği eser, farklı müzelerdeki ana tipteki Claudius portreleriyle karşılaştırılmıştır. Son olarak da imparator Claudius portreleriyle benzerliklerin vurgulandığı ve ayrıca portresi yapılan kişinin kendine has karakteristik özelliklerinden dolayı da eser, imparator Claudius dönemine tarihlenen özel bir portre olarak yorumlanmıştır.

3. PORTRE BAŞ

3. 1. Envanter Bilgileri

Erkek başı (Levha I).

İznik Müzesi (Env. No. 1826).

Buluntu yeri bilinmiyor.

Baş Yüksekliği 28,2 cm, Baş Genişliği 19,5 cm.

İri tanecikli beyaz mermer.

Claudius dönemi (MS 41-54).

Alındığı Kaynak: Yayımlanmamıştır.

3.2. Durum

Baş, boyundan itibaren kopuk. Yüzde aşınma ve zedelenme söz konusu. Burun kırık. Kaş, ağız ve kulaklarda eksiklikler ve kopmalar mevcut. Üst ve alt dudak tanımsız.

3.3. Tanım

Günümüze kadar oldukça kötü durumda koruna gelen portre baş, yetişkin bir erkeğe ait olmalıdır. Saçlar başa yapışıktır. Alına doğru taranan kısa ve hacimli saç bukleleri alın merkezinin hemen sağ kısmında küçük bir çatal motifi oluşturmaktadır. Çatal motifinden her iki yana doğru taranan saç buklelerinin uç kısmı dalgalıdır. Alın gerisindeki saç bukleleri işlenmemiş olup, kabaca bırakılmıştır. Alın üzerindeki saç bukleleriyle sınırlandırılan alın, dar ve köşelidir. Alnın alt kısmı şişkindir. Kaşlar ince ve yay şeklindedir. Üst göz kapağı, alt kapağa oranla daha etlidir. Alt göz kapağı, göz akıyla birleştirilmiştir. Gözler, iri ve göz pınarlarına doğru uzamaktadır. Göz bebeği ve iris işlenmemiştir. Gözler, uzağa ve hafif sağına bakmaktadır. Elmacık kemikleri belirgin, avurtlar ise çöktür. Kulaklar, yüz anatomisine uygundur. Yüzdeki deri kuru ve zayıftır. Çene, dolgun ve sivridir. Uzun yüz, çeneye doğru sivrilmiştir.

3.4. Değerlendirilmesi

Erkek başındaki saç stili, Iulius - Cladiuslar Hanedanlığı dönemine özgüdür (Özgan, 2013a). Hacimli ve kısa saç buklelerinin alın merkezinde ya da alın merkezinin sağında veya solunda çatal motifi oluşturması, hanedanlığın ilk ve kurucu imparatoru Augustus (Stavridis, 1985: 347; Fittschen ve Zanker, 1985: 3, lev. 4-6; Boschung, 1993: 174, lev. 101, 1) portrelerinden başlayarak sırasıyla Tiberius (Poulsen, 1973: 82, lev. 76-77; Pollini, 2005: 60 vd.), Caligula (Vermeule, 1968: 195, res. 124; Hertel, 1982: 260, lev. 40-41; Boschung, 1989: 32 vd.), Claudius (Kreikenbom, 1992: 200-201, no. III. 65; Rose, 1997: 92-93, no. 17) ve hanedanlığın son imparatoru Nero'nun (Poulsen, 1951: 121, no. 2; Boschung, 1993: 76-77) IV. yani son portre tipine (Delbrück, 1912: 48, lev. 35; Heintze, 1961: 9-10, 19, lev. 14; Hiesinger, 1975: lev. 17, res. 9-11; Bergmann ve Zanker, 1981: 331-332, res. 11a-c) kadar süregelen bir saç stildir. İznik Müzesi'nde korunan erkek başında da kısa ve hacimli saç buklelerinin alın merkezinin hemen sağında çatal motifi oluşturmasıyla birlikte yüzdeki karakteristik özelliklerin de Roma idealizmden uzak gerçekçi bir şekilde aktarılmış olunması ana tipteki Claudius portrelerini anımsatmaktadır (Kreikenbom, 1992: 200-201, no. III. 65; Rose, 1997: 100, no. 29, res.

97; Boschung, 2002: 54, no. 10. 3, lev. 36. 3; Özgan, 2013a: 250). İrdelenen portre başı, Kopenhag Ny Carlsberg Glyptothek (West, 1933: 210-211, no. 249, lev. 57) ve British Müzesi'ndeki (İnan ve Rosenbaum, 1966: 64, lev. 12, res. 1-2) ana tipteki Claudius portreleriyle de karşılaştığımızda bu görüşü doğrulamaktadır. Fakat erkek başındaki saç stiliyle birlikte karakteristik özelliklerin de gerçekçi aktarılması dışında portre baştaki diğer fizyonomik özellikler, imparator Claudius portreleriyle benzer değildir. İmparatorun portreleri gözlemlendiğinde Claudius'un yuvarlak ve geniş bir kafatasına, dörtgenimsi deri kırışıklıkları ile dolu bir alna, derine yerleştirilmiş gözler ve gözyaşı torbalarına ile yağlı ve sarkık bir gerdana sahip olduğu görülmektedir. İznik eserinde ise etli göz kapakları, iri gözler, kuru ve zayıf yüz ile çeneye doğru sivrilen uzun yüz gibi karakteristik özellikler portresi yapılan kişinin kendine has karakteristik özelliklerindedir. Bu yüzdendir ki yorumlanan erkek başı, Iulius - Claudiuslar Hanedanlığı imparatorlarından Claudius dönemine tarihlenen özel bir portredir.

4. SONUÇ

İznik Müzesi'nde korunan, buluntu yeri ve yapı bağlantısı tespit edilemeyen portre baş, ilk kez bilim dünyasıyla paylaşılmıştır. Erkek başındaki kısa ve hacimli saç buklelerinin alın merkezinin hemen sağ kısmında çatal motifi oluşturması, Iulius - Claudiuslar Hanedanlığı dönemi (MÖ 27 – MS 64) resmi ve özel portrelerinde görülen üslup özelliklerindedir. Bu üslup özelliği yalnızca MS 65 yıllarında imparator Nero'nun yeni bir portre tipi olarak ortaya çıkan IV. tip portrelerinde görülmemektedir (Hiesinger, 1975: lev. 17, res. 9-11; Bergmann ve Zanker, 1981: 331-332, res. 11a-c; Özgan, 2013a: 262-263, res. 178a-c). Bununla birlikte bu hanedanlığı tanımlayabilmedeki bir diğer önemli üslup özelliği de güçlü idealizm etkisiyle portresi yapılan kişilerin karakteristik özelliklerin güzelleştirilerek aktarılmış olunmasıdır (Erkoç, 2012). Bu üslup özelliği de sadece imparator Claudius ve dönemi portrelerinde söz konusu değildir. Çünkü MS 41 yılında 51 yaşında iken tahta çıkan imparator, yaşam felsefesine uygun bir halk adamı olarak yaşamayı tercih etmiş ve karakteristik özelliklerini de Roma idealizmden uzak gerçekçi bir şekilde tasvir ettirmiştir (Erkoç, 2012: 23; Özgan, 2013a: 250). Bu açıklamalar ışığında irdelenen eserdeki saç stilini de imparator Nero'nun son portre tipinin yaratıldığı dönem dışında Iulius - Claudiuslar Hanedanlığı dönemine tarihlendirmek mümkündür. Yüzdeki karakteristik özelliklerin de Roma idealizmden uzak gerçekçi bir şekilde verilmesi, hanedanlık içerisinde dönem önerisinde bulunulmasını mümkün kılmış ve eser, Claudius dönemine tarihlendirilmiştir.

5. KAYNAKLAR

- Bergmann, M. ve Zanker, P. (1981). "Damnatio Memoriae" Umgearbeitete Nero und Domitiansporträts. Zur Ikonographie der Flavischen Kaiser und des Nerva. *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 96, ss. 317-ss. 412.
- Boschung, D. (1989). *Die bildnisse des Caligula*. Gebr. Mann Verlag.
- Boschung, D. (1993). *Die bildnisse des Augustus*. Gebr. Mann Verlag.
- Delbrück, R. (1912). *Antike porträts*. A. Marcus & E. Weber.
- Erkoç, S. (2012). Anadolu'da Iulius-Claudiuslar Dönemi Portre Sanatı. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Fittschen, K. ve Zanker, P. (1985). *Katalog der römischen porträts in den Capitulinischen Museen und den anderen kommunalen sammlungen der stadt Rom: Band I-Text*. Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Fittschen, K. ve Zanker, P. (1985). *Katalog der römischen porträts in den Capitulinischen Museen und den anderen kommunalen sammlungen der Stadt Rom: Band I-Tafeln*. Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Heintze, H. v. (1961). *Römische Porträt-Plastik aus sieben jahrhunderten*. Hans e Günther.
- Hertel, D. (1982). Caligula-Bildnisse vom Typus Fasanerie in Spaien. *MM*, 23, ss. 258-ss. 295.
- Hiesinger, U. W. (1975). The Portraits of Nero. *AJA*, 79, ss. 113-ss.124.
- İnan, J. ve Rosenbaum, E. (1966). *Roman and early Byzantine portrait sculpture in Asia Minor*. The Oxford University Press.
- İnan, J. ve Rosenbaum, E. A. (1979). *Römische und frühbyzantinische porträtplastik aus der Türkei-Text*. Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- İnan, J. ve Rosenbaum, E. A. (1979). *Römische und frühbyzantinische porträtplastik aus der Türkei-Tafeln*. Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Kreikenbom, D. (1992). *Griechische und Römische kolossalporträts bis zum Späten ersten Jahrhundert nach Christus*. Walter de Gruyter.
- Özgan, R. (2013a). Roma portre sanatı I. Ege Yayınları.
- Özgan, R. (2013b). Roma portre sanatı II. Ege Yayınları.
- Özgan, R. (2015). Roma portre sanatı III. Ege Yayınları.
- Pollini, J. (2005). A New Marble head of Tiberius. Portrait typology and ideology. *Antk*, 48, ss. 55-ss. 71.
- Poulsen, V. (1951). Nero, Britannicus amd Others. *ActaArch*, 22, ss. 119-ss. 135.
- Poulsen, V. (1973). *Les portraits romains: République et dynastie julienne volume I*. Edité par Glyptothèque.
- Rose, C. B. (1997). *Dynastic commemoration and imperial portraiture in the Julio-Claudian Period*. Cambridge University Press.
- Stavridis, A. (1985). Römische Porträts von Kindern und Jugendlichen in Griechenland. *RM*, 92, ss. 334-ss. 336.

Vermeule, C. (1968). *Roman imperial art in Greece and Asia Minor*. Harvard University Press.

West, R. (1933). *Römische porträt-plastik*. F. Bruckmann K. G.

LEVHA I

Resim 1, 2, 3: Özel Erkek Portresi, İznik Müzesi.